

Stockholm 2017-10-25

diarienummer
S2017/03349/FST

Socialdepartementet
s.registrator@regeringskansliet.se
s.fst@regeringskansliet.se

för kännedom
Jenny Wada
Jenny.wada@regeringskansliet.se

Synpunkter på På lika villkor! – delaktighet, jämlikhet och effektivitet i hjälpmedelsförsörjningen

SOU 2017:43

Sammanfattning

Det finns en rad politiska beslut som pekar i samma riktning: för att ge alla förutsättningar att tillgodogöra sig sina mänskliga rättigheter måste hjälpmedelsförsörjningen fungera så att den enskilde har tillgång till ändamålsenliga hjälpmedel, tekniker och metoder.

På lika villkor! Ger en bra bild av hjälpmedelssituationen idag och utredningen lägger flera förslag som Neuroförbundet bedömer, om de genomförs fullt ut, kan leda till förbättringar, men ytterligare insatser krävs.

Neuroförbundet beklagar att regeringsförklaringens ambitioner vad gäller nationellt regelverk och samlat huvudmannaskap inte tillgodoses fullt ut i utredningens förslag.

Neuroförbundet föreslår Nationella riktlinjer för hjälpmedel som ett instrument för att säkerställa en miniminivå samt gagna jämlikhet och förutsägbarhet.

Neuroförbundet föreslår "spetsanvändare" som får möjlighet att ta ett större ansvar för sin hjälpmedelssituation och på så sätt samtidigt bidra till att driva på innovation och utveckling av hjälpmedel.

Neuroförbundet efterlyser mera fokus på hjälpmedelsanvändare som är "mitt i livet".

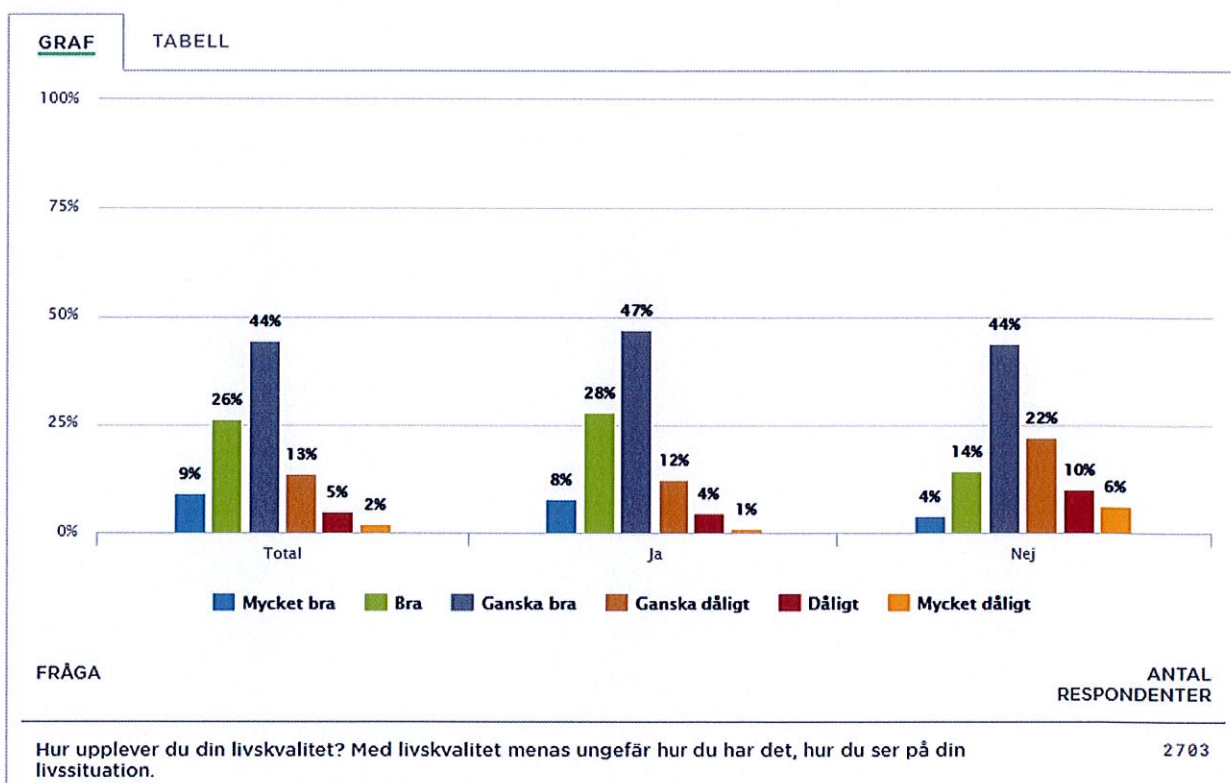
Inledning

Neuroförbundet har beretts tillfälle att yttra sig över rubricerad remiss. Neuroförbundet är en rikstäckande organisation av och för personer med neurologiska diagnoser. Dessa leder i många fall

till nedsatt rörelseförmåga, kognitiva svårigheter, hjärntrötthet med flera funktionsnedsättningar. Neuroförbundets medlemmar och andra med dessa diagnoser har ofta behov och nytta av hjälpmedel, välfärdsteknik och omsorgsfullt val av produkter, tekniker och metoder på den vanliga konsumentmarknaden, för att kunna få sina medborgerliga rättigheter och behov tillgodosedda och vara självständiga och delaktiga i samhällslivet.

Betydelsen av hjälpmedel

Neurorapporten 2017 Hjälpmedel, visar att för 87 % av dem som besvarat Neuroförbundets medlemsenkät är hjälpmedel en förutsättning eller har stor betydelse för, delaktighet i samhällslivet. I samma enkät ingick en fråga om hur man upplever sin livskvalité samt frågor om huruvida man har de hjälpmedel man behöver respektive är nöjd med sin hjälpmedelssituation. Cirka 75 % är nöjda och 25 % är det inte. Med anledning av denna remiss har vi särskilt tittat på hur de som är nöjda (ja) respektive missnöjda (nej) med sin hjälpmedelssituation upplever sin livskvalitet. Jämförelsen visar att av dem som är nöjda med sin hjälpmedelssituation upplever 36 % sin livskvalitet som mycket bra eller bra. Motsvarande andel för dem som inte är nöjda med sin hjälpmedelssituation är 18 %. Av dem som är nöjda med sin hjälpmedelssituation uppger endast 5 % att deras livskvalité är dålig eller mycket dålig. Motsvarande andel för dem som är missnöjda med sin hjälpmedelssituation är 16 %.

Ur Neuroförbundets medlemsenkät 2017

Avgränsningar och kontakter

Neuroförbundets målgrupp är "äldre ungdomar" och vuxna varför förbundet inte agerar i frågor som gäller barn samt ungdomsskolan och heller inte närmare går in på utredningens förslag i dessa frågor. Utbildning är emellertid inte enbart en fråga för barn och ungdomar.

Neuroförbundet menar att de positiva förslag som utredningen lägger inom utbildningsområdet måste omfatta även vuxenutbildning och fortbildning.

Neuroförbundet representerar personer med varierande neurologiska diagnoser vilka ofta leder till behov av olika typer av hjälpmedel, allt ifrån mycket omfattande och individanpassade produkter till vägledning för att göra optimala val på den vanliga konsumentmarknaden.

Neuroförbundet uttalar sig i huvudsak generellt om hjälpmedelssituationen, utan att gå in på specifika produkter, i detta yttrande och understryker att synpunkterna omfattar även kognitiva och ortopedtekniska hjälpmedel.

Neuroförbundet är medlem i Federationen Lika Unika vars yttrande vi i huvudsak instämmer i.

Neuroförbundet har kontakt med Sveriges Arbetsterapeuter och tar inte själva specifikt upp frågor kring kompetensförsörjning och dylikt. Neuroförbundet är också i kontakt med Fysioterapeuterna.

Neuroförbundet menar att specialistutbildning för såväl arbetsterapeuter som fysioterapeuter och andra yrkesgrupper inom neurologi respektive olika typer av hjälpmedel är viktigt för att säkerställa en ändamålsenlig förskrivningsprocess och ändamålsenliga val av produkt, teknik/tjänst och metod.

Bakgrund

Neuroförbundet stödjer sig på FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och dess principer om icke-diskriminering, delaktighet, självbestämmande och jämlikhet samt FN:s slutsatser avseende Sveriges rapport. Genom att ratificera FN-konventionen har Sverige förbundit sig att följa konventionens intentioner.

FN-konventionens artikel 30 om personlig rörlighet omfattar hjälpmedel och artikel 32 om internationellt samarbete, tar bland annat upp att underlätta forskning och tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap med syfte att förverkliga konventionens syfte.

Neuroförbundet stödjer sig också på Agenda 2030 för hållbar utveckling. I anslutning till mål 1, att avskaffa fattigdom i alla dess former överallt, vill vi betona den roll ändamålsenliga hjälpmedel har för att kunna vara delaktig på arbetsmarknaden, att därmed ha en inkomst vilket i sin tur kan leda till bättre ekonomiska villkor, inte minst som äldre. Hjälpmedel motverkar på så sätt fattigdom. Mål 3 handlar om att säkerställa ett hälsosamt liv och främja välbefinnande för alla i alla åldrar. Neuroförbundet menar att ändamålsenliga hjälpmedel främjar ett hälsosamt liv och kan vara en förutsättning för att upprätthålla både mental och fysisk hälsa och på så sätt ha förutsättningar att vara delaktig i samhällslivet. Även mål 9 som handlar om att bygga en motståndskraftig infrastruktur, främja innovation med mera, har direkt bäring på tillgången till ändamålsenliga hjälpmedel. Det handlar om regelverk, upphandlingssystem, att stimulera innovativt utvecklingsarbete och dylikt. I sin rapport till FN med anledning av Agenda 2030 uppger regeringen att den har som mål att sluta de påverkbara hälsoklyftorna med hänvisning till det arbete kommissionen för jämlik hälsa gör. Även i detta sammanhang har hjälpmedel stor och ibland avgörande, betydelse för möjligheterna att skapa och upprätthålla bästa möjliga hälsa. Det handlar om exempelvis att delta i sociala aktiviteter och friluftsliv, att arbeta och därmed minska risken för ekonomiska problem med mera.

I regeringsförklaringen 2014 uppgav statsministern att personer med funktionsnedsättning ska ha möjlighet att verka i vardagen på lika villkor som andra vad gäller delaktighet och tillgänglighet. Ett nationellt regelverk och ett samlat huvudmannaskap för hjälpmedel ska därför tas fram.

Neuroförbundet har sedan länge uppmärksammat de stora skillnader som råder i landet vad gäller hjälpmedelsförsörjningen och välkomnade dessa utfästelser.

Regeringens proposition (2016/17:188) om nationellt mål och inriktning för funktionshinderpolitiken refererar till FN-konventionen. Propositionen föreslår bland annat att funktionshinderpolitiken ska inriktas mot principerna universell utformning, individuella stöd för individens självständighet med flera.

Neuroförbundet noterar att universell utformning är betydelsefullt för att göra det generella utbudet av varor och tjänster sådant att behovet av speciella hjälpmedel minskar. Individuellt stöd för individens självständighet är i många fall just hjälpmedel.

”Att leva med” är temat för mycket av Neuroförbundets medlemsinriktade verksamhet. Neuroförbundet förmedlar en positiv syn på att använda hjälpmedel istället för att låta sig begränsas av tilltagande funktionsnedsättning.

Neuroförbundet noterar sammanfattningsvis att det finns en rad både internationella och nationella politiska beslut som talar för hjälpmedlens centrala roll för att må bra och självständigt vara delaktig i samhällslivet.

Neuroförbundet beklagar emellertid att regeringsförklaringens ambitioner vad gäller nationellt regelverk och samlat huvudmannaskap inte tillgodoses fullt ut i utredningens förslag.

Utredningen

Hjälpmedelsutredningens direktiv heter ”Hjälpmedel, teknik och metoder för delaktighet och självbestämmande”. Funktionella hjälpmedel, tjänster och metoder bör vara utgångspunkt för förslagen. Utredningen fokuserar emellertid på produkter.

Neuroförbundet delar direktivens bedömning att hjälpmedel, teknik/tjänster och metoder hör samman och beklagar att detta inte tydligare kommit till uttryck i förslagen.

Utredningen ska se över tillgång till och användning av hjälpmedel samt se över frågan om nationell reglering och samlat huvudmannaskap. Begreppet hjälpmedel saknar definition men det ingår inte i uppdraget att pröva själva hjälpmedelsbegreppet.

Neuroförbundet menar att detta är olyckligt då rådande otydlighet kring vad hjälpmedel kan vara försvåra utvecklingen av likvärdighet över landet. Utredningens förslag ska enligt direktiven vara kostnadseffektiva och får inte öka det offentliga åtagandet.

Neuroförbundet menar att satsningar på ändamålsenliga, personliga hjälpmedel mycket väl kan vara kostnadseffektivt på samhällsnivå, se exempelvis Neurorapporten sid 24. Hjälpmedel som kan bidra till såväl bättre folkhälsa som ökad sysselsättningsgrad menar vi är kostnadseffektiva både på kort och lång sikt. På lång sikt bland annat genom att hjälpmedelsanvändarna får en bättre ekonomi som pensionärer samt minskat behov av övriga samhällsinsatser.

Neuroförbundet saknar i såväl direktiv som förslag, åtgärder för att säkerställa att underhåll, service, reparationer och, då det behövs, hjälpmedel att låna, fungerar så att användaren inte behöver vara utan sina hjälpmedel.

Hjälpmedelsanvändare ”mitt i livet”

Utredningen konstaterar att 70 % av hjälpmedelsanvändarna är 65 år och äldre samt att hjälpmedel är en underutnyttjad resurs för denna åldersgrupp. Det konstateras också att många barn med funktionsnedsättning saknar hjälpmedel i skolan.

I utredningen Läs mig! Nationell kvalitetsplan för vård och omsorg om äldre personer (SOU 217:21) föreslås Socialstyrelsen få i uppdrag att utreda orsaken bakom de skillnader i tillgång till hjälpmedel som finns mellan personer över och under 65 år.

Neuroförbundet menar att detta är ett bra förslag och att motsvarande kartläggning bör göras för att bedöma hur väl hjälpmedelsförsörjningen motsvarar de behov personer ”mitt i livet” har.

Neurorapporten 2017 om hjälpmedel baserar sig på en medlemsenkät där över 60 % av svarande är mellan 35 och 65 år och 35 % är över 65 år. Att befinna sig ”mitt i livet” innebär att familje- och yrkesliv är aktuella frågor som ställer sina speciella krav på förskrivningsprocessen, ändamålsenliga personliga hjälpmedel och snabb service.

2013 undersökte Neuroförbundet hur medlemmarna upplevde färdtjänsten, se Färdtjänst 1.1. En av slutsatserna var att det var näst intill omöjligt att sköta familje- och yrkesliv om man var beroende av färdtjänst. Samtidigt visade huvudmännens egna mätningar att resenärerna var i huvudsak nöjda. Det visade sig emellertid att de som ingick i huvudmännens mätningar i betydligt större utsträckning var ålderspensionärer och minder utsträckning förvärvsarbetsande än Neuroförbundets svarande.

Neuroförbundet efterlyser mera fokus på hjälpmedelsanvändare som är ”mitt i livet”.

Neuroförbundets mål

Med hjälp av Neurorapporten 2017 har Neuroförbundet formulerat ett mål för hjälpmedelsområdet. ”Personliga hjälpmedel regleras i en rättighetslag och tillhandahålls genom en välfungerande hjälpmedelsförsörjning.” Detta mål ligger till grund för förbundets synpunkter på hjälpmedelsutredningens förslag.

Personliga hjälpmedel

Utredningen föreslår att en definition av begreppet hjälpmedel införs i hälso- och sjukvårdslagen för att förtydliga sjukvårdshuvudmännens skyldighet att tillhandahålla hjälpmedel. Definitionen bygger på tidigare förarbeten och innebär i sak inget nytt. I stort sett tillämpas denna definition idag, förutom vad gäller fritidshjälpmedel. Definitionen omfattar att

- tillgodose personliga behov som att klä sig, äta och sköta sin hygien
- förflytta sig
- kommunicera med omvärlden
- orientera sig
- sköta vardagliga rutiner i hemmet
- gå i skolan
- delta i sysselsättning och vardagliga fritidssysselsättningar som utförs i hemmet och närmiljön

Denna definition visar tydligt att hjälpmedel inte bara är en fråga för hälso- och sjukvården. Inga av det uppräknade funktionerna kan betraktas som hälso- och sjukvård utan hör mera hemma inom

mänskliga rättigheter och rollen som medborgare, ”att verka i vardagen”. Definitionen speglar också ett delvis förlegat synsätt på både livsföring som sådan och fritid, att livet utspelar sig i hemmet och dess närmiljö. Stora delar av daglig livsföring sker för många av oss utanför hemmet som att äta, umgås och rekreera sig. Särskilt påtagligt är detta för fritid som lika gärna kan vara ute i skogen, i en idrotts hall, föreningslokal eller dylikt. Utredningen menar emellertid att hjälpmedel för motion-, sport- och hobbyverksamhet inte ingår i hälso- och sjukvårdens ansvar och därför inte kan omfattas av definitionen. Detta är ett anmärkningsvärt resonemang då det samtidigt är känt att motion, hobbyverksamhet med mera är viktiga friskfaktorer. I Neurorapporten, sid 18, förs ett resonemang om patient- respektive medborgarperspektiv i relation till hjälpmedel.

Utredningen menar att det behövs en nationell aktör med sektorövergripande ansvar för hjälpmedelsfrågor. Socialstyrelsen är förvaltningsmyndighet för de hjälpmedelsfrågor som faller inom hälso- och sjukvården. MFD föreslås bli denna nya aktör och föreslås få tre nya uppdrag för att förstärka myndighetens arbete med individstöd; underlag för ökad tillgång till individstöd, främja aktiv fritid och sektorsövergripande uppföljning av teknik.

Neuroförbundet menar att hjälpmedelsförsörjningen måste vara person- och inte patientcentrerad samt knytas till medborgarrollen, inte bara till hemmet och närmiljön och välkomnar därför de uppdrag som MFD föreslås få.

Utredningen har tittat på utskrivning från slutenvård och undersökt reglerna för bilstöd och bostadsanpassning med avseende på hjälpmedelsförsörjningen. Utredningen har inte funnit något behov av förändringar i syfte att öka effektiviteten i stödsystemet. Utredningen föreslår däremot att kommunerna ser över sin tillgång till arbetsterapeuter och fysioterapeuter och gärna inrättar en MAR.

Neuroförbundet ser positivt på inrättande av MAR men menar att det måste vara ett skall-krav.

Utredningen har inte tittat på kollektivtrafik och färdtjänst. Neuroförbundets erfarenhet av persontransporter är att det finns stora problem vad gäller samordning med hjälpmedelsförsörjningen. Detta dokumenteras i Färdtjänst 1.1 och bekräftas av ärenden som Neuroförbundets rättsombud kommer i kontakt med.

Neuroförbundet efterlyser mera kraftfulla insatser för att samordna hjälpmedel med andra insatser i syfte att åstadkomma en optimal helhetssituation för individen i överensstämmelse med samhällets övergripande politiska mål.

Det är ont om vetenskapliga studier på hjälpmedelsområdet. Utredningen föreslår att SBU ges i uppdrag att kartlägga kunskapsläget och kunskapsluckor och Socialstyrelsen föreslås få i uppdrag att sprida goda exempel på systematiskt jämställdhetsarbete inom hjälpmedelsområdet.

Neuroförbundet ser positivt på dessa insatser och menar att ett särskilt fokus måste läggas på hjälpmedelsanvändare ”mitt i livet”.

Rättighetslag

Utredningen förordar att hjälpmedel fortsättningsvis är kopplade till hälso- och sjukvårdslagen med motiveringen att det är där den medicinska kunskapen finns.

Neuroförbundet menar att medborgarperspektivet tillsammans med aktuell teknisk utveckling kräver kunskap om att "verka i vardagen" samt teknik, vilken inte primärt finns inom hälso- och sjukvården.

Utredningen finner inga tungt vägande skäl för att införa möjligheter att överklaga hjälpmedelsbeslut. Slutsatsen baserar sig på att hjälpmedelsförsörjningen finns inom hälso- och sjukvården och därför skulle särbehandling krävas samt att domstolarna inte har kompetens att bedöma medicinska frågor. Man noterar också att 70 % av hjälpmedelsanvändarna är över 65 år.

Neuroförbundet menar att tillhandahållandet av de hjälpmedel som är en förutsättning för delaktighet i samhällslivet måste vara förutsägbart och rättssäkert och vidhåller att hjälpmedel borde regleras i en rättighetslag och beslut kunna överklagas.

Inom hälso- och sjukvården tillämpas Nationella riktlinjer för att uppnå en god och jämlik vård och omsorg. Sådana finns till exempelvis för stroke, ms och Parkinsons sjukdom och håller på att tas fram för fler diagnoser.

Neuroförbundet föreslår Nationella riktlinjer för hjälpmedel som ett instrument för att säkerställa en miniminivå samt gagna jämlikhet och förutsägbarhet.

Välfungerande hjälpmedelsförsörjning

Utredningen har utvärderat modellen med fritt val av hjälpmedel och funnit att den har betydande nackdelar. Neuroförbundet har samlat in synpunkter från ett mindre antal medlemmar med erfarenhet av fritt val. Förbundet instämmer i att nackdelarna överväger men kan inte blunda för att modellen i en del fall är uppskattad. Utredningen beskriver ett norskt system med "brukarpass". Modellen innebär att ett avtal träffas mellan vissa brukare och hjälpmedelscentral, som ger brukaren större inflytande och ansvar för den egna situationen.

Neuroförbundet menar att en modell liknande "brukarpass", eller "spetsanvändare" skulle vara intressant att testa. Det skulle kunna ge förutsättningar för en optimal hjälpmedelssituation för brukaren, vara lärorikt för personalen och bidra till att skapa efterfrågan och driva på innovation och utveckling av hjälpmedel,

Utredningen föreslår att istället för fritt val ska huvudmännen satsa på att bredda och modernisera utbudet med hjälp av offentlig upphandling och ett stort mått av brukarinflytande.

Neuroförbundet ställer sig i princip positiv till detta men vill varna för den tröghet systemet innebär. Utvecklingen på teknikområdet går fort och risken är stor att hjälpmedlen redan är omoderna då de blir förskrivningsbara.

Neuroförbundet understryker vikten av brukarmedverkan i alla led, inklusive den individuella rehabiliteringsplanen.

Det är möjligt att förskriva produkter från konsumentmarknaden. Från patientsäkerhetssynpunkt menar utredningen att det finns påfallande nackdelar med detta.

Neuroförbundet menar att det finns flera skäl att fortsätta undersöka hur säkerhet och tillgång till modernt sortiment kan kombineras och utvecklas. Användning av konsumentprodukter kan ha

fördelar genom att de inte är stigmatiserande och efterfrågan av konsumentprodukter kan stimulera innovation.

Utredningen menar att olikheter över landet är mest påfallande vad gäller kostnader för hjälpmedel och föreslår dels att vissa avgifter ska rymmas inom högkostnadsskyddet och att hjälpmedel ska vara avgiftsfria för dem som tillhör LSS personkrets samt dem som är över 85 år.

Neuroförbundet välkomnar förslaget om avgiftsbefrielse men menar att det bör omfatta alla som har låg inkomst och inga möjligheter att påverka sin disponibla inkomst.

Utredningen innehåller många förslag som med all säkerhet kan leda till en förbättrad hjälpmedelsförskrivning och mera ändamålsenliga hjälpmedel, tekniker/tjänster och metoder som gagnar användaren. Situationen är komplex och vi kan peka på ytterligare en rad faktorer som måste tillgodoses för att skapa en trygg situation för användaren.

- Service, reparation och underhåll måste fungera, "servicegaranti" och jourservice
- Både service i hemmet och på annan ort måste kunna erbjudas
- Hjälpmedelsförsörjningen måste vara förutsägbar för brukaren
- Även kortvariga hjälpmedelsbehov ska tillgodoses
- Hjälpmedel ska ingå i den obligatoriska, individuella vård- och rehabiliteringsplanen och användaren medverka i framtagningen
- Individuell utprovning och träning
- Hjälpmedel omfattas av vårdgarantin, d v s det får inte ta orimligt lång tid
- Försäkring av hjälpmedel ska finnas
- Uppföljning, utvärdering och omprövning av hjälpmedesvalet ska ske kontinuerligt.

Hjälpmedel är viktigt för Neuroförbundets medlemmar och vi medverkar gärna i det fortsatta förbättringsarbetet.

Med vänliga hälsningar

Neuroförbundet

Karin Månsson
Föredragande

Lise Lidbäck
Förbundsordförande

Johan Gunnarson
Andra vice ordförande

Bilagor

- Neurorapporten 2017 Hjälpmedel
- Hjälpmedelsstöd, Neuroförbundet 2016
- Färdtjänst 1.1, Neuroförbundet 2014